

A SZOCIÁLIS PEDAGÓGIA IRÁNYELVEI*

Mihelics Vid

Az orosz kommunizmus fennállásának már pusztán ténye, de még inkább a moszkvai agitáció gyakran gondolkodóba ejti az embert, az iskolánkivüli nevelésre hivatottakat pedig igen sokszor nehéz helyzete sodorja. Lelekesnek, jegyzőnek, tanítónak s általában minden vezetésre hivatott közszereplő egyének rendszerint olyan értekezleteken és összejöveteleken kell szót emelnie, ahol a hallgatók feszitenebbül viselkedhetnek. Ilyen alkalmakor bizony sűrűn merülnek fel a mának véresen komoly aktualitásaira vonatkozó kérdések, amelyek a vezető vagy előadó részéről azonnali és kielégítő választ követelnek. Ugyanezt mondhatjuk a levelekkel kapcsolatban is, mert a levelezkedésben sincs tárgyilagosságot ártandó és költői tanterv.

Ez a vitára való kényszerítettség annál nyomasztóbb körülmény, minél inkább tisztában vagyunk az ilyen hallgatóság különleges jellet alkakával. Magas műveltségű, vagy legalább is magasabb műveltségre törekvő hallgatók előtt — pl. tanfőképzőben vagy a főiskolákon — az értelem előadó soha nem jöhet kínos zavarba. Ilyen helyeken ugyanis méltán tételvezethet fel, hogy a hallgatók bár önként meghódolnak az előadónak általuk felkeltett elismert tekintélye előtt, nem követelik tőle a mindentudást, ha tehát az előadó valamely kérdésre nem tud válaszolni, nyugodtan kijelentheti, hogy utána néz a dolognak s legközelebbi alkalommal megadja a szükséges felvilágosítást. Csekélyebb műveltségű és sokszor bizalmatlan tömegnél azonban, mint amilyenek minden nevelőelőnek kell foglalkoznia, az ilyen — mindenütt másutt helyes — eljárás a célzott hatás ellenkezőjét válthat ki, miért is az oktatónak nyomban kell felélnie a hozzá intézett kérdésekre. S ez azután, amikor látszólagos vonatkozásokról van szó, nem egyszer keserves feladatot ró az oktatóra, aki olykor maga sem látja világosan az érintett problémásorozatot. Vagy ha látja is, nincs felkészülve arra, hogy a saját rendszeres logikai képzettségétől eltérő módon szerkesztett, megtevesztési, vagy legalább is robotrási szándékkal fogalmazott agitációs színmokkal tüssent, minden hosszabb elmélkedés nélkül megbirkózzék.

Már emiatt sincs a pedagógia egész területén súlyosabb oktatási munkakörben kezdő kar, mint az iskolánkivüli nevelőelőké és nevelőelőké. Hogy fontosabb munkakör van-e az övékénel, arról a szempontok különbözősége szerint vitakozhatunk, bizonyos azonban, hogy a modern pedagógiának sokak szerint legfontosabb ágazata: a *társadalmi műveltség megadása*, amely a szociális értékek elfogadatlását, az állampolgári és a nemzetnevelést is magában foglalja, tihyonoró részben az ő vállalkra hárul.

* In: Mihelics Vid: A szociális kérdés és a szocializmus. Budapest, 1935. (7-18. oldal)

Wesely Ödön meghatározása szerint a társadalmi műveltség azt a magatartást és viselkedést jelenti, amelyet valaki embortársával szemben tanult. Nyilvánvaló, hogy ennek a műveltségnek hordozója a helyes társadalmiszemlélet, ami bizonyos erkölcsi elvek mellett a mai társadalom szerkezetének, összetételének, valamint a társadalmi elemek és jelenségek összefüggéseinek ismeretére támaszkodik. Ennek az igazságnak figyelembevételével mára állapítható meg említeni tudósunk: „Ma már a szociológiát ismeretek bizonyos mennyisége a műveltségnek elengedhetetlen részét teszi. Etfől megképpia az ember az egyéniségtudatának, az embertársaság szoros összetartozásának az érzését s oly helyes fel fogást, amely lehetővé teszi, hogy beilleszkedjék a kulturális haladás nagy folyamataiba.”

Íme ezért fontos a szociális nevelés, amely az iskolán kívüli népművelők legkényesebb és legfeladottságesebb, de egyben legszebb hivatása is. Ahhoz azonban, hogy ennek a hivatásnak eleget tessen egy olyan környezetben, amelynek jellemzését az imént megfogalmaztuk, szükséges, hogy az oktató egyrészt a maga számára fejellembre régi elméleti tudását s azt korszerűvé frissítse saját gyakorlati tapasztalatai s mások észrevételei alapján, másrészt pedig hogy ekként gyűjtött ismeretait értelmeibe maradvánban betöltve az ellenérzésekre nyomonban tudjon választolni: s az ismereteket tájáró és rövid előadásokban az általa vezetett egyének részére is át tudja szíjaztatani.

Mi a szociális kérdés?

A fentebb körvonalazott társadalmi műveltség elsajátításának és továbbadásának ha nem is kizárólagos, de legfőbb célja természetesen az, hogy hozzájáruljon és megfontoltsággal vizsgáljon magunk és mások javára az ún. szociális kérdést, ezt a legfőbb emlegetett problémacsoportot, amely körözve, vagy közelében, de valamilyen módon komunk minden életmegnyitvánulánál. Elengedhetetlen tehát, hogy mindennekeltől megállapítsuk a szociális kérdés fogalmát.

Szabatosan és tudományosan meghatározva a szociális kérdés nem más, mint *kérdés azok után az eszközök után, amelyeknek segítségével megszínítható a tisztán munkájára utal népességi tagjainak létbizonytalanságát és a szociális igazságosságot juttathatjuk érvényre a társadalom rendelkezésére álló anyagi, szellemi és erkölcsi javak elosztásában.*

Közelebbről it meg kell jegyeznünk, hogy a szociális igazságosság az igazságosságának az a része, amely az egyének és társadalmi közösségekhez való viszonyát alakít rendezi, hogy a társadalom valamennyi tagja minél lejjebb mértékben biztosíthassa magának a teljes emberhez illő s az egyén foglalkozási köréhez mért gazdasági és műveltségügyi helyzetet. Szabatosanban kifejezve: sendi se zárjon el a társadalom az emberi boldogulási csak azért, mert valamely társadalmi osztályhoz vagy foglalkozási körtöz tartozik, félve természetesen, hogy eleget tesz a munka társadalmi kötelezettségnek, az állampolgári követeleményeknek és saját kezdeményezéséből okosan el az emelkedésre módot nyújtó alkalmakkal. Közérhetően úgy is magyarázhatjuk a szociális igazságosságot, hogy *a nemzeti szellemi javairól és a társadalmi gazdálkodás jövedelméből méltányos arányban kell részeseit minden foglalkozási csoportot, — gyári munkást és mezőgazdát, városiakot és falusi, tisztviselőt és szabadpályán élő, iparost és kereskedőt.*

A tudományos meghatározást szem előtt tartva, rá kell azonban mutatnunk arra, hogy gyakorlatban szociális kérdéseket rendszerint minidobznak a bajoknak összességét értik. amelyeknek elhárítására eszközöket keresünk, valamint magát azt a hatalmas mozgalmat is, amely a mondott bajok megszüntetésére irányul. Ha a szociális kérdésnek ezt az utóbbi gyakorlati értelmezését fontolja vesszük, akkor azt is könnyű megállapítanunk, hogy a szociális kérdés annál előesebben jelenkezik, minél igaztóbban alakul ki széles körök önműködésben az az érzés, hogy számunkra a fennálló társadalmi értékelentékek és egyenlenségek nem teszik lehetővé a közfel fogás által annak minősítet, embehez méltó kulturális életet, illetve ilyen élet elérését szemé leltizhbetelen nehezségeket gördítenek előnk.

A modern szociális kérdésnek azonban nemcsak ezt a lényegét, hanem keletkezését és kialakulását is legáláb magyarában ismerünk kell, ha nem akarunk fennakadni társadalmi műveltséget terjesztő szerepünkben. Természetesen legelőszertob, ha ebbeli felkészültségünk mindjárt az adódható aktuális problémákhoz rögzítjük, hiszen csak ebben az esetben tünk ki a jelennek szerres összefüggése a múlttal s válik valóságá az a monda, hogy a történelem az élet tanítómestere. Eppen ezért, ami a szociális kérdésnek, mint előgedtelenséget szító okoknak és mozgalmak kifejlődését illeti, az erre vonatkozó adatokat mi is inkább majd az egyes aglikációs tételek cáfolásánál, illetve helyesbítésnél kívánjuk felszokoztatni. Már itt is a függő munkaviszonyban lévő lakosság egyetemét érni, a XVIII. század végén és a XIX. század elején a gyárosok és az ipari munkások érzelmi és értékelentéteiből keletkezett s ennek megfelelően évtizedeken át mint „ipari munkáskérdés” foglalkoztatta a társadalmat.

Emnek az ipari munkáskérdésnek megjelenésében népességi és közgazdasági mozzanatok is együtt hatotak, de főleg a gazdaságtechnikai viszonyok mélyreható módosulásai bírák döntő jelentőségűek. A technika korszakalkotó vilálmányai (gőzgép, elektromosság) mártól holnapra átalították az ipari munkaadószereket. A kézüzemelt. kiszorította a géppar, a kézüzemelt. A függő be nem munda etől fogva már nem átmeneti állapotnak számított, miként a cémrendszer idejében, hanem állandó helyzetnek, olyan „hivatásnak”, amelyből menedélmi az egyének nincsen módja. Így állt elő az ipari munkások foglalkozási rétege (osztálya), amely az új munkamódszerek terjedése folytán egyre nagyobb tömegeket öl el. A keletkezésével egyidőben merült fel az új társadalmi osztály létbizonyosságának problémája. Lebulnak az évszázados patriarchális kötelek s a munkaviszonyi kizáróan a munkaszereződés állapítja meg. A munka egyszerű természeti eszközözé vál, amelynek árti a versenyképesség érdekében csökkenteni kell. A munkás viszont kénytelen munkát vállalni, tehát törvény előtti formális jogegyenlőségét mellett valójában ki van szorítva a munkaadók önkényének. Ezeknek a tényeknek következményei: a gyermekek gyári dolgozása, a nők kihasználása, a munkaadó kihasználása, a megélhetéshez elégtelen munkabérek, az egész munkafoszállynak az idő mláksával szűkségszerzetlen ficsapott a mezőgazdasági, a kereskedelmi és az ipari munkatereitire is, míg végül megjelen az általános szociális kérdés, amelynek megoldását állami és társadalmi érdekek, szellemi fiamlatok és szervezett mozgalmak követeik.

A társadalomszemlélet fontosságára

További fejlegelésünkben alkalmasszerzőn, a tárgykor kívánna mérteiben ígerekünk majd az inétt felsorolt tényező beavalkozásának közvelen indítókat is megjelölni. Ezáltal csak azt hangszlyozzuk, hogy a szociális kérdés megoldása, úgy amint annak lényegét már megismertük, feltétlenül cselekvő erőfijjét követel, vagyis az, aki erre a feladatra vállalkozik, nem bízhatja rá magát — vízbe ejtett falevel gyamán — az események sodrára. A tevéleges erőfijjiesnek azonban az a feltétele, hogy *legyetek hadrozott céljaink*, amelyeket társadalmi és gazdasági berendezkedésünkben meg akarunk valósítani. A célok kihelyése viszont elválaszthatlan egész világfelgögsünk alapvető szempontjaitól, mert mindemelkelül arra a kérdésre kell válaszolnunk, hogy mi az érteleme egyáltalán a társadalomban való élésnek. A *szociális megoldásra irányuló törekvéseinknek tehát szükségszerűen társadalombölcselet és világnézet háttérrel van. A világnézeti jellegű csak fozozza tovább az a körülmény, hogy a célokat szolgáló eszközök megválasztásában is döntő szerepe van az illető világnézet társadalmi értéksztanának. Abba a körülményből tehát, hogy kitüthöző világénekek vannak és lehetőségek, ésszerzően következik a szociális rendszerek többifjésége.*

Szerencsére azonban végezetemnyben az összes lehetséges irányzatokat a társadalomszemlélet három fajára vezethetjük vissza. Aztát három fajára, mert csak háromféle felgögszt valthattunk az egyén és a társadalmi közösség viszonyától. A társadalomról, tehát az emberetnek állandó, szervezett és célrdatatosan összemlítődd egyfijjéséről szólvva ugyans meg kell különböztetnünk a társadalmi tagokat és magát a közösséget. Általánosan elismert élv embercbbéli törekvésében, minthogy a boldogságnak bizonyos anyagi jóit és a társadalmi tagok kapcsolatainak rendezetése is a kellek, a maga előnyét munkálva összeitökzhetik más egyéneknek, sőt az egész közösségnek értékeivel. Mely értékek érvényesüljenek ebben az esetben? *A kétrésre két abszolút felület hangzhatik el. Az egyik az, hogy érvényesüljön az egyén, a másik az, hogy érvényesüljön a közösség. Az előbbi az individualizmus, az utóbbi a szocializmus társadalomszemlélete.*

A két szélsőség

A két szélsőségessé társadalomszemlélet ellentéte már rövid rávilágítás után is annyira nyilvánvaló, hogy azt a való életben, a mindennapi keserves problémák közt mozgó s szokat magra is érvő megnevelő a találó példák ezreitől tudja közelívnünk hallgatóink felgögsztésségéne. (Az egyén feltétlen érvényesülése: a létharc jogosságának elismertését, jelenti annak teljes ridegségében, a mindenkéi háborúját mindenkéi ellen. — A közösség feltétlen érvényesülése: a közösséget képviselő egyének, vagy csoportokat teljes zarnoksága, miként *Madách* kiált fel az egyipromi gútlak előtt: „Milliók egy miatti!”) A két társadalomszemlélet közül az egyik, az individualizmus már annyira lajaj vesztett, hogy a népművelőnek aligja kell vele módszeresen és komolyan foglalkoznia. A körülán egyéni szabadság élvének következményei elvge úgy szalenni, mint gazdasági téren kozmizmus. Szófról-szóra meg egyeznek azokkal a hajókkel, amelyeket gyakorlatilag éppen a szociális kérdésért írunk. Az individualizmus hátrányai már kezdetől fogva annyira kifívók voltak, hogy a történelem egyáltalán nem ismer olyan

államot, amelyben a tant a maga eredeti tisztaságában próbálták volna megvalósítani. Ma pedig nincs még liberális államférfi, közgazdász, vagy tudós sem, aki a jogbiztonság fenntartásán túlmenően ne jelölne ki az államnak szociális feladatokat. Egészen más a helyzet a másik szélső társadalomszemlélet, a szocializmus irányában. Amikor azonban ennek tételével perbe szálunk, résen kell lennünk, hogy iszta fogalmakkal hadakozzunk s ne engedjük magunkat belső ellenmondásokba kevertetni.

A nemzetek mai versenyében, amikor a létfeltétel a belső egység, társadalmi összeharadás és szlárdtság, *mindannyiunknak szocializmus kell gondolkodnunk.* Csak az a nemzet állhatja meg ugyanis a helyét, amelynek megjelöltet és a nemzeti érdeken saját érdeküket felismerő polgárai vannak. Az ilyen szociális gondolkodás tudatossá tétele a népművelőnek elsőrangú feladata. Úgyelnünk kell azonban a kitüthözésére, „szociális” és „szocialista” megjelölés között. Magunk is többször hallottunk efrája kifejezéseket, különösen szónoki beszédekben: „Engem nem lehet túllécslni az igaz szocializmusban!” Az ilyen megnyilatkozás kétségetlenül helytelen, amire az előadó maga is rábör, ha szocialista agitátorok, vagy általában kitartott közbeszólók az „igazi szocializmus” kifejezésbe belekapaszkodnak. Nekünk éppen az az egyik feladatunk, hogy iszta hort önsünk a serlegbe, természetesen tapintattal és óvatosan. Aztát így, mert szamolnunk kell azzal a körülményel, hogy nálunk a „szocializmus” a köznapai nyelvhasználatban nem mindig marci kollektívizmusi jelenti, hiszen még a keresztény munkásmozgalom is szocializmusnak hívja magát.

Mindenkor tisztában kell lennünk azzal, hogy a szocializmus a maga társadalombölcseleti eredetiségében olyan társadalmi berendezkedést jelöl meg, amelyben *a társadalmi közösség a forrda minden jognak, vagyis az egyéneknek nincsenek olyan jogai, amelyek öntérkésségből, emberi természetéből származnának.* Ennek a társadalomszemléletének gazdasági rendszere a kollektívizmus, amely legalább is közös termelést kíván. A kommunizmusban tudvalevően a fogvasztás is közös. Minthogy pedig az egyéni életviszonylatok rendezésében a közösség akarata csak akkor lehet legfőbb szabály, ha a társadalmon kívüli más szabályalkotó hatalmat nem ismerünk el, a következetesen érvényesített szocializmus társadalomszemlélet szükségszerűen islen-tagadást foglalt magában. Ami a gyakorlati következményeket illeti, bizonyos, hogy a kollektívizmus, ha mindenki számára valóban képes lenne biztosítani az anyagi élet, haladást jelentene az individualizmussal szemben. Ám a tények — mint később ismételten rámutatunk — nem ez mutatják. Feltéve azonban, hogy a kollektívizmus inétt mondott célját valóban csoda folyón el tudná éni — azzal, hogy még elvben sem ismeri el az egyén öntérkésségét s az egyes embert teljesen alárendeli a közösségnek, éppen a *legnagyobb jóitól fosztana meg bennünket*, nevezetesen az emberi személyiségét, amely fogalom a kezdeményezési és mozgási szabadságot, a felelősségeljes cselekvést, a nagyobb munkának nagyobb jutalmát, a tulajdonszerzés lehetőségeit s a közéleti és állami életbe való befollyást kell érteni.

Szociális és szocialista

Az inétt mondatok indokoják azt a figyelmeztetést, hogy ne engedjük elhanyagítani a „szociális” és „szocialista” a „szociális berendezkedés” és a „szocializmus” különbséget. Amái kevésbé engedjük ezt, mert minthogy a szocializmus által kíváltott pártmozgalom mindenkori igyekvett magát a sokszor méltán elnyomatásról panaszkodó néprétegek egyéjüi!

védélmezőjének felhívni, a köznevelésben elmosódott a szocializmusnak, mint bölcséleti fogalomnak és széleskörű társadalmi szemléletnek jellege s maga az elnevezés a felületes elméletben magyaráztatásból azokkal a törekvésekkel, amelyek — más világkézzel alapján és más célkitűzéssel is — szintén a dolgozó osztályok felnevelésére irányulnak.

A marxizmus, amelynek legfőbb megnyilatkozási formája napjainkban a szociáldemokrácia és a bolsevizmus, miként az előbbi fejtételesek nyomán megállapíthatjuk, valóban szocializmus annak társadalmi törekvéseit értelmében. *Marx Károly* (1818-1883) a tiszta szocializmus képviselője a tanítását magukba záró legfőbb műveiben: „Kommunista kiáltvány” (1847), az „Internacionálé megnyitó beszéd” (1864) és a „Töke” első kötete (1867). Azokkal a pártokkal és mozgalmakkal szemben, amelyek taktikai szempontok hátsó alatt változtattak valamelyest a programon, *Lenin és Sztilin* joggal vilájlíthatják magukat a marxi eszmék igaz megvalósítóinak. Következésképpen, hogy a népművelők, akik egy keresztény és nemzeti kultúrátörzséggel elsősorban álló harcossai, nem egy politikai párt ellen küzdenek, amikor a tudás fegyverrel szállnak szembe a marxi agitációval, hanem az örök emberi értékeket védelmézik.

Éppen ez a magasztos küldetés követeli azonban parancsolja, hogy *minden megnyilatkozásukat és cselekedetüket az igazság és a mérvilágosság hasza di.* Pílanatig sem szabad, hogy a hallgatók a jelenlegi politikai és társadalmi harcban fizetett ellanaglótorait lássák bennük. Nincs is erre szükség.

A népművelőnek abból a harmadik, eddig még nem említett társadalmi szemléletből kell kiindulnia, amely a *társadalomnak a közjó védelméért, fenntartásáért és gyarapításáért teszi kötelességét*, vagyis a lehetőségekhez képest minden ember számára való biztosítását a kulturális életéhez szükséges anyagi, erkölcsi és szellemi javaknak. Az a jog, hogy az ember társadalomban élhet, kötelességének válik forrásává a társadalommal szemben. Amikor az egyéni jó és a közjó összeütközik, az *általános a közjót kell előnyben részesítenie, ám az egyének felélenlenni vannak olyan természetes jogai, amelyek a közösség nem vétel semmibe s az általánosan védelmi köteles.* Az így körvonalázott s egyedül helyes társadalmi szemlélet biztos színvonalát gyantant nyújt eligazítást számunkra a szociális kérdést megítélésénél.

Éppen ezért merünk okunk arra, sőt nem is lehetünk meg, hogy tagadjuk a meglévő szociális bajokat s hogy nevünk elutasítsuk a szocializmus kritikáinak minden pontját. Rá kell azonban mutatnunk arra, hogy ezek a bajok nem magából a tökéletes gazdálkodásból folynak, amely egyébként is a haladás és fejlődés természeténél törvénye alapján folyton változik s már ma sem az, mint *Marx* korában. További — s nem csekélyebb — feladatunk pedig az, hogy a helyes társadalmi szemlélet birtokában az *igazságosságunk és erkölcsünk megelégedő megoldásokat javasoljunk.* Ez természetesen a marxizmus tételének és a való tényeknek pontos ismerését feltételezi fel.

A MAGYAR SZOCIÁLHIGIÉNÉS MUNKA *

Johan Béla

A tanfolyam vezetősége arra két fel, hogy a magyar szociálhigiénés munka célkitűzéseit, eszközeit és szervezeti ismertetsem. A szociálhigiénés munka határköveit kitűzve, értelemben van szociálhigiénés munka között ugyanígy rendszert és a modern is volna helyes műságon ismertetem. Szociális jelentőségűnek — vagy „népbetegség-nak” — egy betegségű aktor szokás mondani, ha az a betegség széles néprétegeket illet, vagy nagyon gyakran fordul elő és ha az a betegség annak a néprétegeknak a gazdasági helyzetben súlyosabb nyomokat hagy hátra.

Ha egy betegség bármily súlyos, de csak egy-egy embert illet, akkor azt a betegséget nem szokás szociális jelentőségű betegségek nevezni. Szociális jelentőségű tulajdonképpen minden betegségnek van, mert hiszen minden betegség többé vagy kevésbé a megbetegedettek gazdasági helyzetére befolyást gyakorol. Itt van pl. az úgynevezett vészes vészegényesség, amely a májképzés bevezetése előtt nem ritkán halálal végződött — ezt nem nevezzik nyomatálpában dolgozó munkásoknál fordul elő, szociális jelentőségűnek tartjuk. Vagy például képpen említsem az influenza. Ez — nagy járványoktól elkülönítve — általában könnyű hónapokban az influenza megbetegedések száma rövid idő alatt erősen emelkedik. A társadalmi biztosító intézetekben ezekben a hónapokban az orvosoknak az elfoglaltsága erősen költésévesztés. Az influenza tehát enyhe megbetegedés mégis azáltal, hogy nagyon sok embert von el a keresetétől, kereséskészt, sőt sok kiadást jelent — a szociális jelentőségű betegségek típusát mutatja.

Népbetegségnek szokás nevezni a tuberkulózist, a nemibetegségeket. Ebbé a csoportba szokás sorolni a rákot, a csecsemőhalálozást, a reumát. De ezeken túl is ki kell tojtaszunk a betegségeknek azt a kategóriáját, amelynek szociális jelentősége van. Itt rámutatok egy, hazánkban — sajnos — elég gyakori megbetegedésre: a hasiifuszra.

A hasiifusz jelenleg évenként kb. 10.000 megbetegedést okoz. Ha figyelembe vesszük azt, hogy egy hasiifuszban megbetegedett ember átlag hat hétig munkaképtelen, akkor ez 10.000

* Beszédskizet elhangzott az 1939. évi köznevelési tanácskozás tanfolyamán. In: A mai magyar szociálpolitika. (Szertk.: Mártonffy Károly), Budapest, 1939. (857-865. oldal)